

Edyta Szwedo, Kazimiera Wódz, Jacek Wódz, *Społeczne funkcje edukacji. Spojrzenie interdyscyplinarne*, Akademia WSB, Dąbrowa Górnicza 2021, ss. 180.

Dynamiczne tempo przemian cywilizacyjnych, w szczególności w zakresie rozwoju nowoczesnych technik przekazu i łączności w społeczeństwie informacyjnym, kształtuje proces przemian społecznych. Po raz pierwszy postęp techniczny prowadzi do ingerencji w bio-psychiczno-społeczną strukturę jednostki ludzkiej, objawiającej się wzmocnieniem i ekstensją ludzkiego umysłu, wytwarzaniem człowieka sieciowego, wielotożsamością, usieciowieniem struktur organizacyjnych życia ludzkiego, koncentracją wokół jednostki żyjącej w zdeintegrowanej quasi-wspólnocie. Następstwem tego procesu może być depersonalizacja i dehumanizacja komunikacji międzyludzkiej.

Przedstawiciele nauk społecznych stają przed nowymi wyzwaniem badawczymi, uwzględniającymi szereg nowych zjawisk pojawiających się w rozpoznawanych dotąd pod innym względem polach badawczych. Obserwuje się nowe spojrzenie na dotychczasowe funkcje społeczne elementów życia społeczno-kulturowego, gospodarczego i politycznego, rozumiane i interpretowane w odniesieniu do epoki społeczeństwa tradycyjnego i nowoczesnego. To nowe podejście badawcze musi uwzględniać kanony społeczeństwa ponowoczesnego, sieciowego, informacyjnego, konsumpcyjnego i innych jego cech, jak ryzyko, płynność, refleksyjność, dyskretność.

Pojawia się szereg prac badawczych ukazujących światy społeczne instytucji, zjawisk i procesów, np. świat społeczny sztuki, świat społeczny teatru, świat społeczny sportu, świat społeczny motoryzacji itp. W ślad za tym analizowane są społeczne funkcje instytucji funkcjonujących w nowym otoczeniu, które muszą sprostać oczekiwaniom na miarę ponowoczesnej rzeczywistości. Jedną z wielu instytucji podlegających dynamicznym przemianom jest system edukacji. Rozszerza się zakres przedmiotów i podmiotów edukacji, konieczne są nowe metody i techniki kształcenia, przemianie ulegają kontakty z otoczeniem środowiska edukacyjnego, modyfikowany jest proces zdobywania wiedzy oparty na innych nośnikach przekazu informacji i gromadzenia wiedzy oraz łączności na linii uczeń-nauczyciel.

Tematyka przedkładanej monografii dotyczy trzech różnych zagadnień związanych z polskim systemem szkolnictwa, których wspólnym mianownikiem jest edukacja. Autorzy odnieśli proces edukacyjny do poziomu szkolnictwa obowiązkowego, kształcenia się w okresie dojrzałości i starzenia, a także miejsca szkoły jako instytucji społecznej w lokalnych środowiskach samorządowych i jej roli w społeczeństwie przyszłości. Autorzy opracowali tę problematykę w ujęciu interdyscyplinarnym, z punktu widzenia dyscyplin takich jak nauki socjologiczne, pedagogika i nauki prawne. Takie ujęcie tematu monografii wymagało uwzględnienia specyficznego charakteru kształcenia na tle zmieniających się regulacji szkolnictwa w Polsce, przemian zachodzących w społeczeństwie informacyjnym wpływających na proces edukacji, uwarunkowań i form ustawicznego kształcenia, szczególnie w wieku poprodukcyjnym, a także społecznej roli szkoły w środowisku lokalnym z zarysem wizji misji szkolnictwa.

W ślad za tymi zagadnieniami w monografii wyróżnia się trzy samoistne części. Pierwsza część opisująca szkolne i pozaszkolne czynniki wpływające na pełnienie roli ucznia, uczenie się przez całe życie, jest zaopatrzona wstępem, składa się z jedenastu rozdziałów, zakończenia, aneksu i bibliografii. Druga część analizująca drogę do aktywnego starzenia się oraz funkcje szkoły jako partnera władzy lokalnej, zawiera cztery rozdziały i spis wykorzystanej literatury przedmiotu. Wreszcie trzecia część dotycząca budowania wizji przyszłości jest bez przypisów i nie posiada wykazu literatury. Dominuje część pierwsza mająca charakter zarówno teoretyczny, jak i empiryczny wraz z metodyką analizowanych wyników badań.

W rozdziałach teoretycznych, Edyta Szwedo Autorka pierwszej części, analizuje rolę i funkcje szkoły oraz warunki pracy szkoły w odniesieniu do rozwoju społecznego uczniów. Przytacza nieprawidłowości funkcjonowania szkół. Dokonuje charakterystyki szkolnej roli uczniów i czynników wpływających na stopień i jakość pełnionej przez uczniów szkolnej roli. Charakteryzuje także sytuację szkolną uczniów w kontekście prawidłowo lub nieprawidłowo pełnionych ról szkolnych przez nauczycieli, stosunków interpersonalnych występujących pomiędzy uczniem i nauczycielem, na co wpływ mają zasoby osobiste nauczycieli.

Autorka poddaje szczegółowej analizie ważne pojęcia i zagadnienia wpływające zarówno pozytywnie jak i negatywnie na nabywanie przez uczniów kompetencji społecznych. Bierze pod uwagę sposób wypełniania roli ucznia i czynniki na to wpływające oraz relacje pomiędzy rówieśnikami. Z drugiej strony uwzględnia także warunki pracy w szkole, zasoby osobiste nauczycieli, pełnienie ról szkolnych przez nauczycieli, formy komunikacji i relacje interpersonalne pomiędzy uczniami i nauczycielami. Poświęca również uwagę determinantom dobrych i złych stosunków w procesie dydaktycznym i wychowawczym, dostrzega błędy w postrzeganiu interakcji międzypersonalnych zachodzących w szkole, które powiązane ze zróżnicowanymi osobowościami mogą stanowić poważne zagrożenie dla utrzymania atmosfery sprzyjającej prawidłowemu uspołecznianiu wychowanków.

Biorąc pod uwagę powyższe uwarunkowania Autorka stawia hipotezy badawcze, według których zostały przeprowadzone badania empiryczne przy zastosowaniu odpowiednio dobranych narzędzi badawczych. Postawione problemy badawcze i hipotezy stanowią wystarczający punkt wyjścia do badań naukowych nad podjętym tematem. Wykorzystanie metody badawczej z zastosowaniem narzędzi w postaci kwestionariuszy uznać należy za wystarczające do przedstawienia problematyki i wyciągnięcia prawidłowych ocen oraz wniosków.

W dwóch kolejnych rozdziałach zawarto analizę wyników autorskich badań empirycznych. Niepotrzebnie została ta analiza rozbita na dwa odrębne rozdziały, z których drugi odnosi się do hipotez badawczych. Autorka wskazuje przyczyny i podkreśla znaczenie zakresu i charakteru wpływu badanych czynników utrudniających nabywanie społecznych kompetencji przez uczniów. Przedstawione w monografii opracowane statystycznie wyniki badań ukazują przejawy, nasilenie i strukturę badanych zależności między poszczególnymi poziomami kompetencji uczniów a zmiennymi identyfikującymi

wybrane cechy środowiska szkolnego w kontekście relacji zachodzących w tym środowisku. Przeprowadzone badania wykazują aktualne uwarunkowania społeczne, wskazujące na różnego rodzaju nieprawidłowości w otoczeniu szkoły. Postanowiona diagnoza może być punktem wyjścia do regulacji niezbędnych w praktycznym działaniu.

Prezentowane w monografii badania autorskie wychodzą naprzeciw potrzebom występującym w instytucjach edukacyjnych. W zawiązku z zachodzącą koniecznością dostosowania się zarówno nauczycieli jak i uczniów do reformowanego systemu szkolnictwa, należy zaznaczyć, że w najnowszym polskim piśmiennictwie potrzebne są ukierunkowane badania naukowe zgłębiające tę tematykę.

Biorąc pod uwagę, iż silny wpływ na proces edukacji mogą mieć niekorzystne warunki środowiskowe w szkole, to efekty kształcenia na poziomie podstawowym i ponadpodstawowym zależne są od zróżnicowania kompetencji społecznych uczestniczących w nim podmiotów. Kompetencje te w środowisku wychowawczym zależą od systemu wartości i stosunku do norm społecznych, moralnych i prawnych i wyrażają się w codziennym postępowaniu. Zwrócić należy uwagę na obserwowany w ostatnich latach dynamiczny wzrost różnorodnych zjawisk dysfunkcyjnych z udziałem podmiotów w systemie szkolnictwa, stający się palącym problemem społecznym. W tym celu warto poszukiwać determinantów i uwarunkowań tych niekorzystnych zjawisk, co powinno doprowadzić do sformułowania postulatów w zakresie właściwego doboru środków oddziaływania na poprawę tej sytuacji.

Druga część monografii, będąca preredagowanym artykułem naukowym Kazimierzy Wódcz, zawiera szereg danych faktograficznych ilustrujących unijne programy kształcenia osób w wieku starszym. Autorka tej części monografii podjęła niezwykle aktualny i szeroko dyskutowany problem permanentnej edukacji odniesiony do seniorów. W ramach polityki społecznej państwa podnoszone są w ostatnich latach te zagadnienia na szeroką skalę. Powoływane są komisje na szczeblu sejmowym, ministerialnym opracowujące programy kierowane do seniorów. Komisje te podejmują współdziałanie z samorządami, organizacjami pozarządowymi kierującymi do seniorów szeroką ofertę edukacyjną. Przy samorządach tworzone są rady seniorów posiadające kompetencje opiniotwórcze, ale i edukacyjne. Przy domach kultury funkcjonują kluby seniorów, które oprócz innych aktywności oferują usługi edukacyjne. Na edukację w głównej mierze nastawione są uniwersytety trzeciego wieku. W bogatej ofercie edukacyjnej tak różnorodnych podmiotów znajdują się tematy zarówno z zakresu poszerzania wiedzy teoretycznej, jak i praktycznej z wielu sfer życia senioralnego. Tworzone są fundusze przeznaczone na finansowanie programów edukacyjnych. Z funduszy tych korzystają organy samorządowe, ale i organizacje *non profit* działające na rzecz seniorów.

Wszystkie te formy edukacyjne były w dużym stopniu poprzedzane programami edukacyjnymi finansowanymi przez fundusze strukturalne z Unii Europejskiej, które w drugiej części monografii zostały przez Autorkę szczegółowo opisane i zanalizowane. Śledząc przebieg tych różnorodnych szkoleń, kursów, wykładów, zajęć seminaryjnych, wyjazdów studyjnych, wystaw edukacyjnych, czasami można pokusić się o ocenę, że część wydanych funduszy i poniesionych prac organizacyjnych nie jest współmierna do

zamierzonych efektów. Ponieważ nadmiar i rozproszenie tych ofert edukacyjnych, słaba skuteczność docierania z informacją do zainteresowanych, a ponadto powielanie tematów nie sprzyja dużej frekwencji seniorów.

Trzecia część monografii stanowi wywody o charakterze teoretycznym i historycznym odniesione do zmieniającej się roli szkoły w lokalnych środowiskach oraz perspektywy kształcenia młodych pokoleń. Jacek Wódz przedstawił wiele funkcji instytucji szkolnej w jej otoczeniu w środowisku lokalnym. Funkcje te były szczególnie istotne w mniejszych miejscowościach pozbawionych niejednokrotnie instytucji kultury, gdzie wówczas szkoła była ważnym ośrodkiem życia kulturalnego mieszkańców. Stanowiła też centrum życia publicznego, gdzie odbywały się ważne wydarzenia o charakterze politycznym czy regionalnym. Współczesne zbiorowości lokalne w mniejszym stopniu cechujące się wspólnotowością są bardziej zatowizowane, a nowoczesne media społecznościowe zastępują lub znacznie uzupełniają dawne funkcje integracyjne zinstytucjonalizowane w ośrodkach takiego typu jak szkoła. Ponadto samorządy lokalne dysponują potencjałem pozwalającym prowadzić politykę kulturalną i wspomagać oddolną aktywność obywatelską, zrzeszając działaczy społecznych wokół akcji realizowanych w przestrzeni realnej i wirtualnej. Szkoła jest już tylko jednym z obiektów uzupełniających infrastrukturę społeczną środowisk lokalnych.

Podsumowując pierwsza i trzecia część monografii odnosi się do społecznych wymiarów edukacji szkolnej. Natomiast część druga dotyczy edukacji pozaszkolnej starszego pokolenia, zawiera opis programów realizowanych głównie z funduszy pomocowych Unii Europejskiej.

Krystyna Leśniak-Moczuk